

Галина Білавич, Лілія Ключ
(Івано-Франківськ, Україна)

СОФІЯ ПАРФАНОВИЧ – ЛІКАР, УЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ПИСЬМЕННИЦЯ

Сьогодні набуває особливої значущості вивчення минувшини України, об'єктивного, неупередженого висвітлення її забутих чи замовчуваних дотепер сторінок, зокрема й у ділянці історії розвитку освіти. Однак чимало постатей в історії української науки, освіти й культури є до кінця всебічно не вивчені. До таких належить Софія Парфанович-Волчук (1898-1968 рр.) – лікар, учений, педагог, організатор медичної освіти, громадський діяч, активний учасник чи організатор низки українських громадських товариств у Галичині, письменниця. Вона приклад жінки-будівничого національного життя українства Галичини, справжньої громадянки-патріотки, яка залишила помітний слід не тільки в історії України, а й в українській діаспорі ХХ ст.

Питання діяльності українських громадських інституцій на ниві медичної опіки населення Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. було предметом розгляду небагатьох учених (Л. Беч, І. Білавич, Я. Ганіткевич, І. Даценко, Н. Кіцера, Ол. Кіцера, Ом. Кіцера, Б. Савчук, Н. Федорак та ін.). Утім, постать Софії Парфанович недостатньо представлена в публікаціях науковців.

Народилася Софія Парфанович 7 червня 1898 р. у Львові в родині залізничного службовця Миколи Парфановича, який походив з давнього українського шляхетського роду САС Пархоменків, на Гуцульщині діди її були священиками (село Річка (Косівщина), Отинія (Коломийщина)). Усім дітям М. Парфанович дав університетську освіту, що за того часу було доволі складно. Троє з них (Софія, Теодор, Костянтин) стали лікарями, двоє (Юлія та Ольга) присвятили життя учительській праці [2; 6; 7].

Дослідники історії медичного руху в Галичині наголошують на внеску С. Парфанович у розвиток лікарської справи в краї. Так, 1916 р. Софія блискуче закінчила Львівську жіночу гімназію, а наступного року вступила на медичний факультет Львівського університету, ставши першою українкою, яка у Львівському виші здобувала медичний фах. Через воєнні дії емігрувала до Праги, де продовжувала навчання (1923-1925 рр.). Відтак повернулася до Львова, тут 1926 р. закінчила університет. Ще юною Софія проявила себе як особистість національно свідомою, з яскраво вираженою громадянською позицією, була активним членом студентського товариства «Медична громада» у Львові, у Празі належала до української «Академічної громади» і Жіночого студентського товариства. С. Парфанович працювала безкоштовно в поліклініці «Народної лічниці» (з 1932 до 1939 рр.) у

«жіночому відділі» [1; 6]. З 1926 р. належала до Українського лікарського товариства (УЛТ), брала активну участь у лікарських з'їздах, де виголошувала доповіді, уміщувала праці в «Лікарському віснику», а також до Союзу українок, у якому самовіддано працювала до кінця свого життя. С. Парфанович спричинилася до заснування 1929 р. Українського гігієнічного товариства (УГТ), де очолювала протиалкогольну секцію. Активно співпрацювала з товариствами «Просвіта», Українське педагогічне товариство «Рідна школа» (УПТ), «Сільський господар» та ін.

На нашу думку, на особливу увагу заслуговує діяльність С. Парфанович у ділянці руху тверезості українців, її участь в антиалкогольному та протинікотиновому товаристві «Відродження». Результати аналізу її творчого доробку С. Парфанович 1930-х років уможлиблює висновок, що більшість праць (понад 90%) автор присвятила проблемам антиалкогольного виховання дітей та юнацтва, гігієни, профілактики захворювань і под. Головний редактор використовувала часопис «Відродження» як рупор боротьби з алкоголізмом, тютюнопалінням та іншими асоціальними явищами.

Тут відображалися здобутки антиалкогольного руху інших країн. Орган «Союзу антиалкогольних гуртків «Ми молоді», що з'явився 1928 р., з 1930 р. перетворився на його додаток. «Катехизисом» боротьби з пияцтвом став підручник «Геть з алкоголем і коршмами» [1, с.33]. Популярними з-поміж українців була «антиалкогольна література»: читанки, збірки поезій, драматичних творів відповідного змісту (за даними Б. Савчука, усього до 1939 р. товариство «Відродження» видало близько 1070 тис. примірників різної антиалкогольної літератури [8]), а також «кишенькові» «відродженські» календарі, листівки УПТ «Рідна школа»: «Святкуймо без алкоголю!», «За загальну тверезість!» і под. Лише 1932 р. їх продано 122 тис. штук [3, с.39].

Часопис «Відродження» справедливо стверджував, що за рівнем антиалкогольної пропаганди Галичина у 1930-х роках піднялася на одне з перших місць у Східній Європі. Підстави для цього давав факт опублікування українськими часописами у 1931-1937 рр. понад 2 тис. статей відповідного змісту [4, с. 58]. Видання фіксувало численні складання публічних присяг українців, навіть цілих громад про відмову вживання міцних напоїв, що було відновленням традицій братств тверезості XIX ст. Левова частка такої праці належала С. Парфанович.

Вона розвивала широку діяльність щодо популяризації гігієни й профілактики хвороб (одна із засновників УГТ, очільник протиалкогольної секції). Щонеділі протягом цілого року С. Парфанович відвідувала читальні

та проводила диспути, що стосувались різноманітної медичної тематики, передусім – на тему гігієни жінки і дитини та гігієни домашнього господарства, належала до редакції журналу «Народне здоров'я», де вміщувала свої праці.

Важливими для сьогодення є низка популярно-наукових творів С. Парфанович: «Чоловік та жінка – статева гігієна» (3 видання – 1923, 1932 і 1945 рр.), «Овочі, ярини та безалкогольні напитки» (1932), «Правильна віджива» (1936), «Перша поміч та догляд хворого» (1936), «Велика гігієна жінки» (1939), «Мала гігієна жінки» (1949) – разом 932 сторінки. Виокремлюємо книгу «Гігієна жінки» (570 сторінок), яка свого часу стала відкриттям як з огляду на матеріал, так і з видавничого і естетичного погляду [2; 5].

Окреме місце в життєдіяльності С. Парфанович посідає наукова медична діяльність, яка охоплювала проблеми гінекології, акушерства, гігієни, профілактичної медицини, дитячої медицини, соціальної медицини тощо («Знеболювання пологів», «Гістеректомія чи інше лікування?», «Лікарки на службі народному здоров'ю», «Відношення молодечої злочинності до умового недорозвитку», «Деякі аспекти гострого алкоголізму» та ін. [2; 5; 7]).

Менш відомою широкому загалові є педагогічна діяльність С. Парфанович. За міжвоєнного періоду ХХ сторіччя з огляду на велику потребу медичного персоналу вона як активний член низки громадських товариств викладала на різного роду курсах, що їх влаштовував Союз українок, «Сільський господар», Кружок Ганни Барвінок у Львові, «Пласт», УГТ, УЛТ, УПТ «Рідна школа», «Медична громада» та інші товариства. Як лікар-гігієніст, часто виступала в українських навчальних закладах, розповідаючи дітям про основи гігієни, гігієнічне виховання, зокрема гігієну жінки.

С. Парфанович насамперед відносимо до когорти тих, хто був першим на ниві розбудови охорони здоров'я в Галичині: вона стала першою жінкою-лікарем у краї, яка відбулася як організатор медичної освіти. Педагогічну працю вона розпочала 1939 р. у гінекологічній і акушерській клініці Університету ім. Івана Франка у Львові, де працювала як асистент. 1941 р. С. Парфанович пише доцентську працю «Метастази злоякісних новотворів яєчників до центральної нервової системи» і її пропонують на посаду доцента університету [5].

За доби радянської влади всю себе С. Парфанович присвячує діяльності медичного технікуму у Львові. Вона була призначена на посаду директора цього навчального закладу обласним відділом здоров'я за рекомендацією

відомого львівського лікаря Мар'яна Панчишина. З метою перебрати досвід керівництва середніх медичних шкіл С. Парфанович виїздить до Києва. Там зустрічається з радянською тоталітарною дійсністю, що подекуди затьмарює її ентузіазм. Як директор, С. Парфанович набирає до школи передусім українське юнацтво. Школа складалася з трьох відділів: медсестер, акушерок і фельдшерів. Упродовж двох років вдалося вишколити значні кадри, що надалі стали наріжним каменем української охорони здоров'я. Праця була важка, відповідальна й небезпечна через вимоги радянської влади щодо марксистського виховання, а також русифікації й переслідування українського вчителя загалом [2; 5; 6; 7].

Практично не вивченою дослідниками є літературна діяльність С. Парфанович, що відзначається різноманітністю тематики, глибоким знання життя, дитячого світу, умінням проникнути в таємниці природи тощо. Помітне місце у творчості посідає медична тема. Ще 1936 р. видано першу збірку оповідань С. Парфанович «Ціна життя», що «своєю тематикою, сміливістю виступу і щирістю погляду на життя стала свого роду відкриттям і викликала різні оцінки – з одного боку страх, застереження і критику, а з іншого – ентузіазм і захоплення» [5]. Другий період творчості С. Парфанович – еміграційний – доволі плідний. Письменниця продовжує медичну тему: 1948 р. у Німеччині побачила світ книга «Інші дні», присвячена хворим, їх стражданням, боротьбі з недугами, повсякденній праці лікарів, а в Чикаго – книга «На схрещених дорогах», цій тематиці присвячено низку оповідань, публіцистичних нарисів, що виходили в різних літературних часописах, альманахах, збірниках, періодичних виданнях як в Галичині, так і в українському зарубіжжі.

С. Парфанович відносимо до когорти дитячих письменників. Для дитячої аудиторії (та їхніх батьків) адресовані твори «В Лісничівці», «Люди і тварини», «Вірний приятель», «Люблю Діброву» та інші, у яких виводить цілу галерею своїх улюбленців – kota, сарну, черепаху, цапа, вужа, лиса, ластівку, їжака, борсука, пташок-папушок тощо. Автор пропагує ідею вільного виховання Ж.-Ж. Руссо, пластову ідеологію виховання особистості в природі і серед природи.

Виокремлюємо і таку проблематику, яка наскрізно проходить через творчість С. Парфанович, як тема Батьківщини, любові до неї, оспівування краси рідного краю, звияги боротьби за незалежність України, місія українця в еміграції (новели «Інші дні» (Аугсбург, 1948), бойківські оповідання «Загоріла полонина» (Аугсбург, 1948), повість «Попід Кичерами та над потоком (З родинної хроніки)» (Нью-Йорк, 1974) та ін. Творча спадщина С. Парфанович чекає ґрунтовного і всебічного вивчення.

Отже, С. Парфанович не тільки вагомо спричинилася до розвитку українського лікарського руху, розбудови охорони здоров'я в Галичині, а й усього громадського життя українців. Вона відбулася не тільки як жінка-лікар, організатор медичної освіти, а як педагог, просвітянин, талановита письменниця, що залишила помітний слід в історії української літератури.

Список використаних джерел

1. Білавич І. Жінки-медики в культурно-освітньому розвитку українства Галичини наприкінці ХХ – на початку ХХ сторіччя. *Гірська школа Українських Карпат*. 2016. № 14. С. 32-35.
2. Ганіткевич Я. Українська медицина Львова до початку Другої світової війни. *Електронний ресурс*. Режим доступу // ntsh.org/.../ukrayinska-medicina-lvova-do-pochatku-drugoyi-svitovoyi-viyni
3. Звіт з діяльності Головної Ради Українського Протиалк. Т-ва «Відродження» за час від 14 березня 1932 р. до 25 березня 1933 р. *Відродження*. 1933. Ч. 3. С. 33-39.
4. Звіт з діяльності Головної Ради Українського Протиалкогольного Т-ва «Відродження» за час від 1 квітня 1937 р. до 31 березня 1938 р. *Відродження*. 1938. Ч. 4-5. С. 54-70.
5. Кіцера О. Софія Парфанович (1898-1968) – лікар акушер-гінеколог, письменниця і громадська діячка /Ол. Ом. Кіцера, Ол.Ол. Кіцера, Н. І. Кіцера. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <http://archive.li/aIBSV#selection-915.0-1383>.
6. На пошану Софії Парфанович. *Лікарський збірник наукового товариства ім. Шевченка*. Львів-Чикаго, 1999. Т. VI. 139 с.
7. Парфанович-Волчук Софія. *Енциклопедія українознавства. Словникова частина*. Париж, Нью-Йорк, 1966. Т. 5. С. 1950-1964.
8. Савчук Б. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у ХІХ – 30-х роках ХХ ст. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 248 с.